

Moree, D. (2015). *Základy interkulturního soužití*.

Praha: Portál.

V prakticky pojaté knize autorka Dana Moree, působící na Katedře studií občanské společnosti Fakulty humanitních studií UK nebo jako organizátorka představení divadla utlačovaných (Divadlo dvě na třetí¹), usazuje teoretické znalosti týkající se kultury a identity do svých bohatých praktických zkušeností v oblasti interkulturního vzdělávání. Kniha shrnující teoretická východiska v oblasti kultury, interkulturní komunikace a interkulturního soužití je obohacena o řadu příkladů z praxe i konkrétních cvičení, které lze využít v aktivně pojatém vzdělávání či v práci s kolektivy. Uplatnění publikace se tak nabízí zejména pro učitele, vedoucí volnočasových aktivit a případně psychology působící ve školské a poradenské oblasti.

Úvodní část knihy je věnována rozmyšlení nad otázkami identity ve spojení s kulturní různorodostí. Předloženy jsou výchozí koncepty identity, které autorka dále v textu využívá – například porozumění identitě jako mnohohvrstevné a dynamické nebo zohlednění situačních vlivů, které mají vliv na intenzitu vnímání konkrétních charakteristik. Autorka též upozorňuje na otázky moci, možnosti určení a sebeurčení identity v různorodých pozicích ve společnosti. Vyzdvihuje tak například běžnou praxi, kdy pokud je něco vnímáno jako „etnické“, pak to znamená, že je to jiné, odlišné od normy, kterou bereme automaticky a nijak ji nepojmenováváme. Druhá kapitola zachycuje některé aspekty fenoménu kultury a charakteristiky, pomocí nichž se snažíme různorodým kulturám porozumět. Jedná se o známé individuální – kolektivní zaměření nebo rozmanitost ve vnímání času či prostoru, vztah k moci a jiné. Dozvídáme se ale i o méně obvyklých souvislostech, jakými je například difuzní či specifické vnímání rolí: je dotyčný v každé situaci a roli vnímán jako někdo jiný nebo je jeho vnímání přenositelné mezi různými kategoriemi (s. 69)?

Další dvě kapitoly jsou věnovány oblasti komunikace. Ve třetí kapitole autorka nabízí téma interkulturních nedorozumění a předkládá způsoby, jak situace, které tak vnímáme, citlivěji analyzovat. Někdy se totiž jednoduše může ukázat, že problém není v kulturních rozdílech, ačkoliv ty jsou v dané situaci nejviditelnější a případné obtíže na ně můžeme nejrychleji „svést“. Dana Moree zde pracuje například s konceptem potřeb a obav a potom

¹ Viz <http://www.dvenatreti.cz>.

s kulturou umístěnou jako součást systému, do kterého vstupuje minimálně osm faktorů; kromě kultury také hodnoty, pravidla, osoba, struktura a legislativa (s. 92–93). Pro porozumění situacím, v nichž se setkáváme například s cizincem, je potřeba brát v potaz všechny faktory a jejich vliv. Někdy možná překvapivě zjistíme, že problém není v odlišné kultuře, ale třeba ve struktuře dané situace. To autorka ilustruje konkrétní situací, v níž učitelka na chodbě před začátkem výuky řeší s maminkou problémy žáka, který zatím neumí dobře česky (s. 96). Jako hlavní problém vzájemného nedorozumění se nakonec ukáže nedostatek času, respektive potřeba se s maminkou pravidelně scházet a zajistit si dopředu tlumočení. Pak je možné zahájit spolupráci a řešit situaci ve výuce. Čtvrtá kapitola s podtitulem *Jak se domluvit* se věnuje komunikaci a obsahuje témata jako neverbální a verbální komunikace či život ve vícejazyčném prostředí. Četbou kapitoly si například můžeme uvědomit naše očekávání v situaci interkulturní komunikace. Také rovnou předpokládáte, že bude složitější a k nedorozumění může dojít častěji (s. 103)? Kniha inspiruje ke komplexnějšímu náhledu na roviny, v nichž komunikace probíhá. V této části (s. 105–106) bych ale měla ke knize i určitou výhradu, autorka se zde podle mého názoru dopouští častého, avšak nesprávného přecenění vlivu neverbální komunikace na úkor významu komunikace verbální (více viz např. Vybíral, 2006, s. 165 – kritika dogmat v psychologii). Navíc lze pochopitelně rozporovat i názor autorky, že mlčení je „nekomunikací“, dá se naopak vnímat jako způsob, jak se do komunikace zapojujeme, a může být různorodě re-interpretováno (například si dovedeme představit situaci, kdy se někdo dopustí slovního útoku na člověka jiné barvy pleti a ostatní mlčí – těžko lze jejich postoj chápat jako nulovou komunikaci, naopak jak pro napadeného, tak pro útočícího je to reakce výmluvná). Naopak velmi citlivě pak autorka reflektuje některá současná témata, jako je například otázka zahaňování muslimských žen, kdy čtenáře a čtenářky vybízí k reflexi na základě své vlastní zkušenosti. Velmi zajímavá a primárně na pozorování založená kapitola se dále věnuje i životu ve vícejazyčném prostředí. Autorka například upozorňuje na u nás poměrně málo známý fenomén dětských tlumočnicků (v zahraniční literatuře se používá pojem *child-brokering*, viz např. Cline, Crafter, & Prokopiou, 2014). Děti migrantů či uprchlíků bývají schopné se naučit jazyk hostitelské země rychleji než dospělí, a mohou se tak dostat do situace, kdy pro dospělé tlumočí (a to třeba i ve velmi složitých situacích), případně jsou „vytěžovány“ pro tlumočení pro nově příchozí krajany. Jakkoliv to pro děti může znamenat potvrzení jejich jazykových kompetencí, jedná se o náročnou situaci a ne vždy je takové jejich zapojení vhodné.

Následující kapitoly (5, 6) se zaměřují na interkulturní setkávání a soužití, autorka zde opět výborně těží ze svých zkušeností s organizováním představení divadla utlačovaných a do čtení kapitol se člověk ponoří jako do dobrodružného příběhu. Zároveň však autorka klade i závažné otázky: kdo a do jaké míry se má přizpůsobovat (s. 142)? Odpověď není tak jednoduchá, jak by se mohlo zdát. Naše společnost je rozmanitější, než si někdy připouštíme, a nereflektování této různorodosti, snaha o vytváření monokultury, je bariérou v mnoha oblastech osobního i společenského života. Autorka tak navazuje i palčivými tématy, jako jsou stereotypy a předsudky nebo odlišnosti mezi integrací a inkluzí. Tuto část knihy pak završuje poslední, sedmá, kapitola věnovaná praxi interkulturního vzdělávání a ujasnění si jeho záměrů, pokud se ocitneme v situaci, kdy jej chceme v praxi využít.

V závěrečném osobně pojatém dopisu se pak autorka loučí se slovy: „... dovednost, která dle mého soudu nejvíce pomáhá při zvládnání složitých situací, ať už jsou dané rasismem, nebo nedorozuměním, pak by to byla poctivá reflexe – rozumět tomu, co mnou hýbe a vyvodit z toho důsledky.“ Symbolicky tak završuje apel, který prostupuje celou knihou – začít sám u sebe, u své situace, nebát se prožívat vztahy s lidmi z jiných kultur, s otevřenou myslí získávat nové informace. Proložení citlivé reflexe osobních zkušeností Dany Moree tak kniha získává na přesvědčivosti a ačkoliv se jedná o populárně-naučný text, který předkládá i řadu teoretických východisek, je to kniha, do které se začtete. Kdo se bude chtít věnovat tématu dále, tak pochopitelně ocení a vyhledá navazující zdroje, které se budou zabývat i dalšími společenskými a strukturálními aspekty spojenými s tématy, jako jsou nerovnost, etnická diskriminace, zločiny z nenávisli či možnosti transformačních změn. V každém případě přečtením knihy *Základy interkulturního soužití* získáme velké množství inspirace pro další přemýšlení o v dnešní době velmi aktuálním tématu.

Kateřina Machovcová

Literatura

- Cline, T., Crafter, S., & Prokopiou, E. (2014). Child language brokering in schools: A discussion of selected findings from a survey of teachers and ex-students. *Educational and Child Psychology*, 31(2), 34–45.
- Vybíral, Z. (2006). *Psychologie jinak. Současná kritická psychologie*. Praha: Academia.